

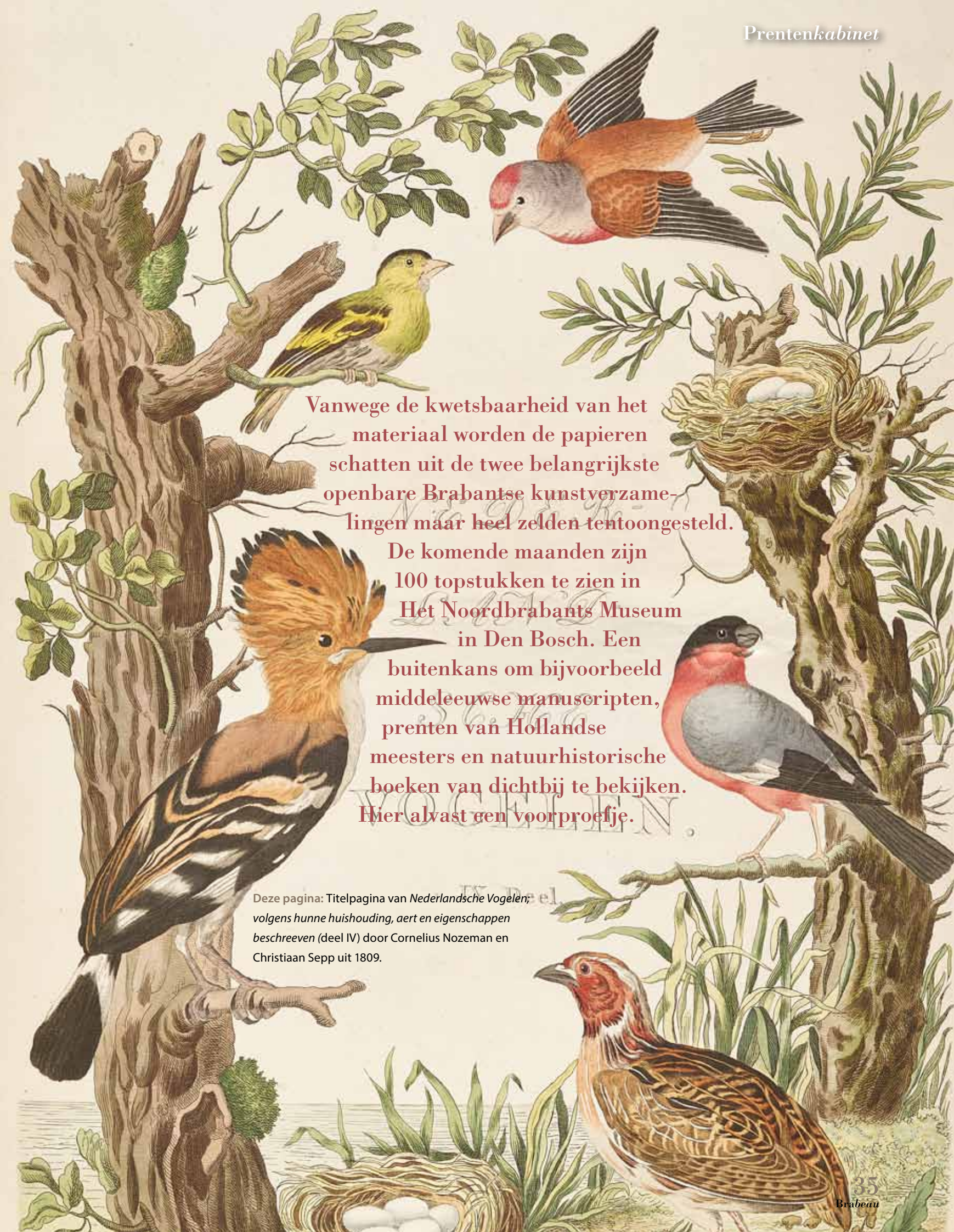

Blikvangers

Papieren Juweeltjes

Tekst: Emy Thorissen, m.m.v. Paul Huys Janssen. Beeld: Brabant-Collectie | Tilburg University en Het Noordbrabants Museum.

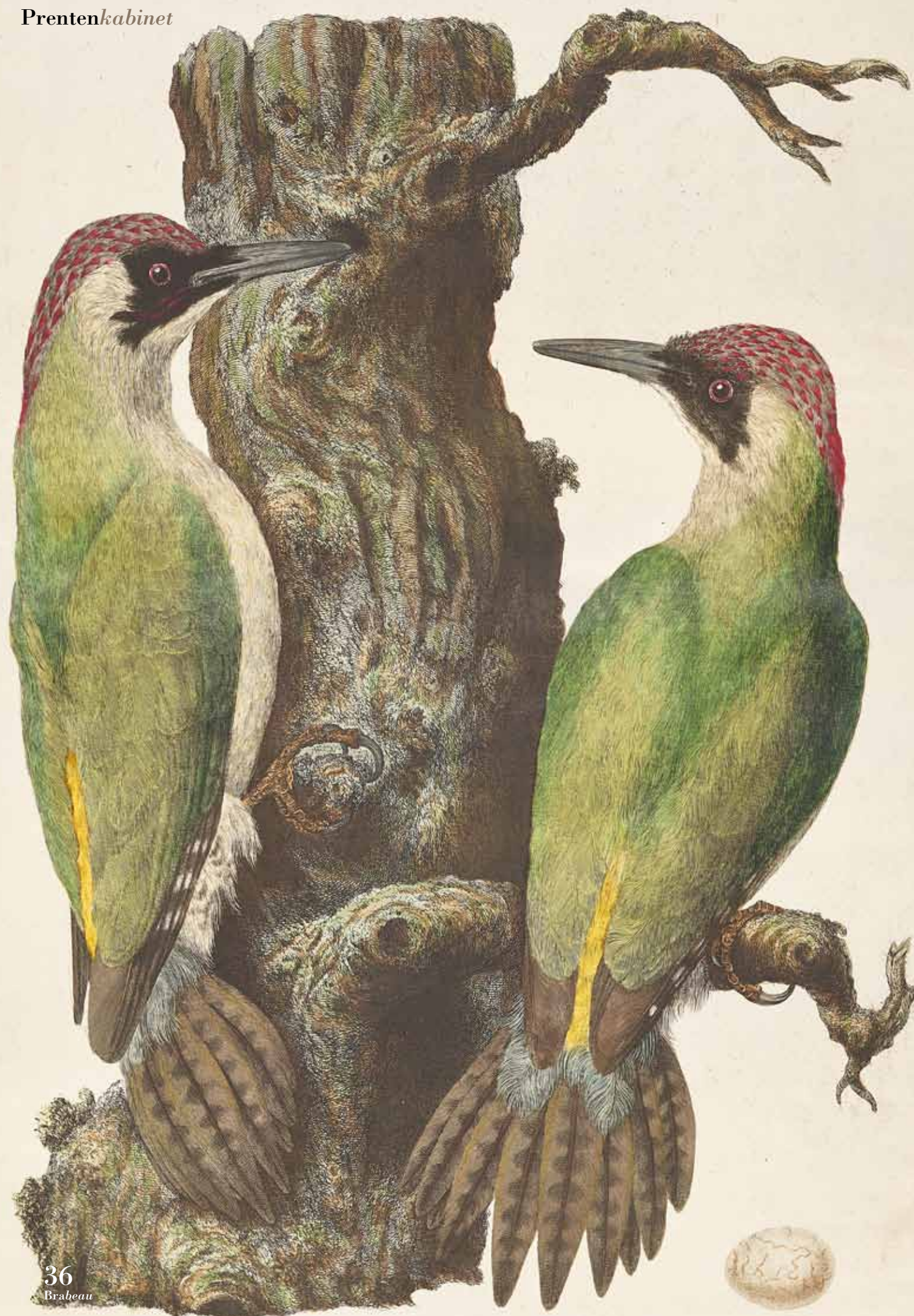
Linksboven: Ets door Rembrandt van in lompen gehulde behoeftigen, 1648. Amsterdam kende in de 17de eeuw een grote economische bloei. Dit lokte ook veel bedelaars en landlopers. Rechtsboven: Aquarel van een pioenroos, 1800-1810, gemaakt door Gerard van Spaendonck. Rechts: Een getijdenboek was een populair hulpmiddel bij de privé-devotie. In dit 15de-eeuwse exemplaar van het Arnhemse Bethanië-klooster staat links een ingeplakte en ingekleurde houtsnede van het Laatste Oordeel met opstanding van de doden. Rechts een initiaal met florale motieven en een gouden sierlijst.

Vanwege de kwetsbaarheid van het materiaal worden de papieren schatten uit de twee belangrijkste openbare Brabantse kunstverzamelingen maar heel zelden tentoongesteld.

De komende maanden zijn 100 topstukken te zien in Het Noordbrabants Museum in Den Bosch. Een buitenkans om bijvoorbeeld middeleeuwse manuscripten, prenten van Hollandse meesters en natuurhistorische boeken van dichtbij te bekijken. Hier alvast een voorproefje.

Deze pagina: Titelpagina van *Nederlandsche Vogelen*, volgens hunne huishouding, aert en eigenschappen beschreeven (deel IV) door Cornelius Nozeman en Christiaan Sepp uit 1809.

Het doel van het Genootschap was om Noord-Brabant op te stuwen in de vaart der volkeren door het stimuleren van kunsten en wetenschappen

Linkerpagina: Afbeelding van de groene specht ('Picus martius sive viridis') in *Nederlandsche Vogelen; volgens hunne huishouding, aert en eigenschappen beschreeven* (deel I, 1770), door Cornelius Nozeman & Christiaan Sepp. De uitgave bevat 250 met de hand ingekleurde kopergravures. Die zijn gemaakt door de uit Duitsland afkomstige Christiaan Sepp (1710-1775) die vanaf 1739 in Amsterdam werkte. Zijn zoon Jan Christiaan Sepp was de uitgever van de serie die pas na 59 jaar was voltooid. Rechterpagina: Dit manuscript met schoonschrijf-modellen is gemaakt door schoolmeester en landmeter Teunis Grootenboer uit Bergen op Zoom in 1756 als demonstratie van zijn kunnen en als voorbeeld voor zijn leerlingen. De voorstelling is opgedeeld in drie vakken. Middenin staat op een verhoogde voet een grote vaas met bloemen, links en rechts twee trompe-l'oeil bladzijden met ezelsoren.

Momenteel is in Het Noordbrabants Museum in 's-Hertogenbosch de tentoonstelling 'Papieren juweeltjes van het Provinciaal Genootschap' te zien. Dé blikvangers van de expositie zijn kostbare tekeningen van Saenredam, zeldzame prenten naar ontwerp van Bosch, Bruegel en Rembrandt, topografische afbeeldingen, handschriften en oude gedrukte werken. Maar ook prachtig zijn de portretten, landschappen, de natuurgetrouwe weergaven van flora en fauna, Brabantse stads- en dorpsgezichten, verlichte manuscripten en kalligrafische modellen. De getoonde werken dateren van de middeleeuwen tot de eerste helft van de 20ste eeuw. De tentoonstelling

bestaat uit 100 papieren hoogtepunten uit de inmiddels 180 jaar oude kunst- en wetenschapscollecties van het voormalige Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant. De tentoonstelling is samengesteld uit de verzamelingen van Het Noordbrabants Museum in Den Bosch en de Brabant-Collectie te Tilburg. Beide verzamelingen vormden dus ooit één geheel.

Brabantse verzameldrift

In 1837 richtten Brabantse notabelen in 's-Hertogenbosch het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant op. Hun doel was om Brabant op te stuwen in de vaart der volkeren

De uitgaven waren kunststukken op zich

De Brabant-Collectie

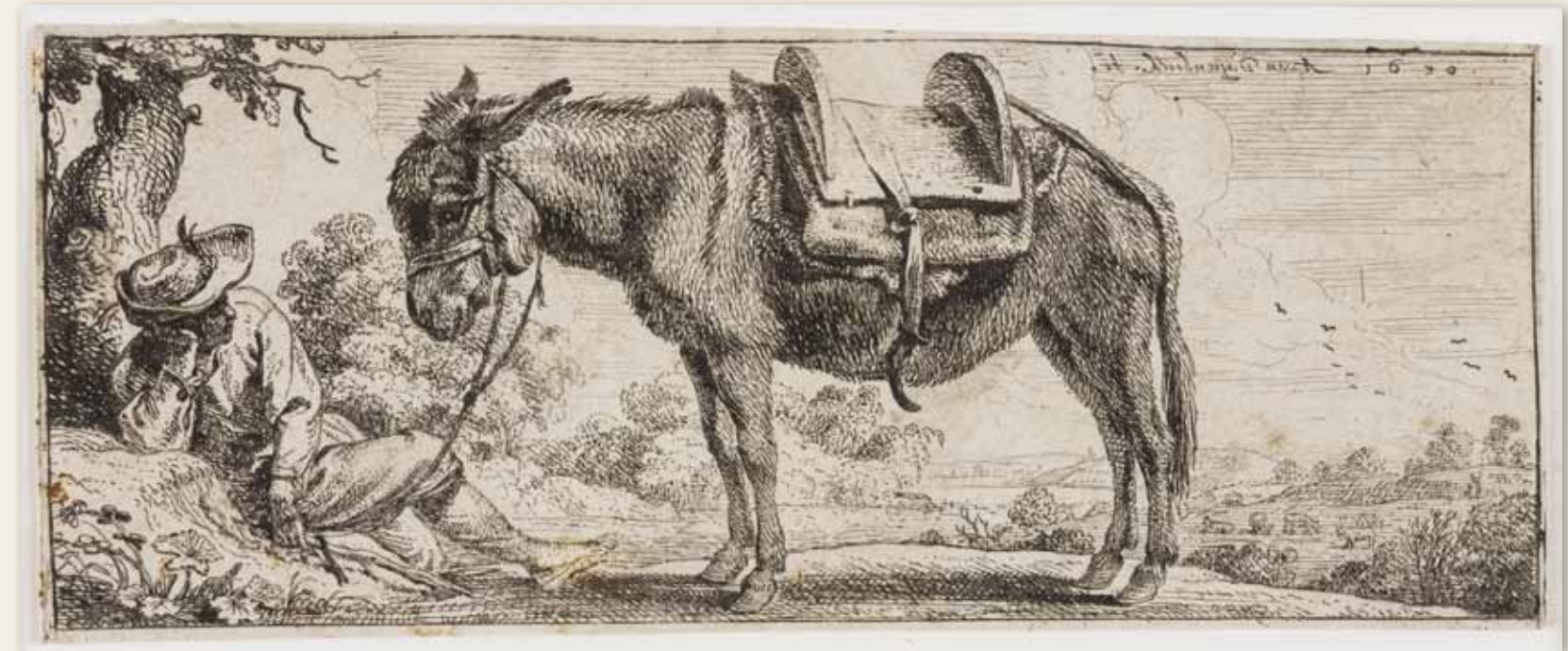
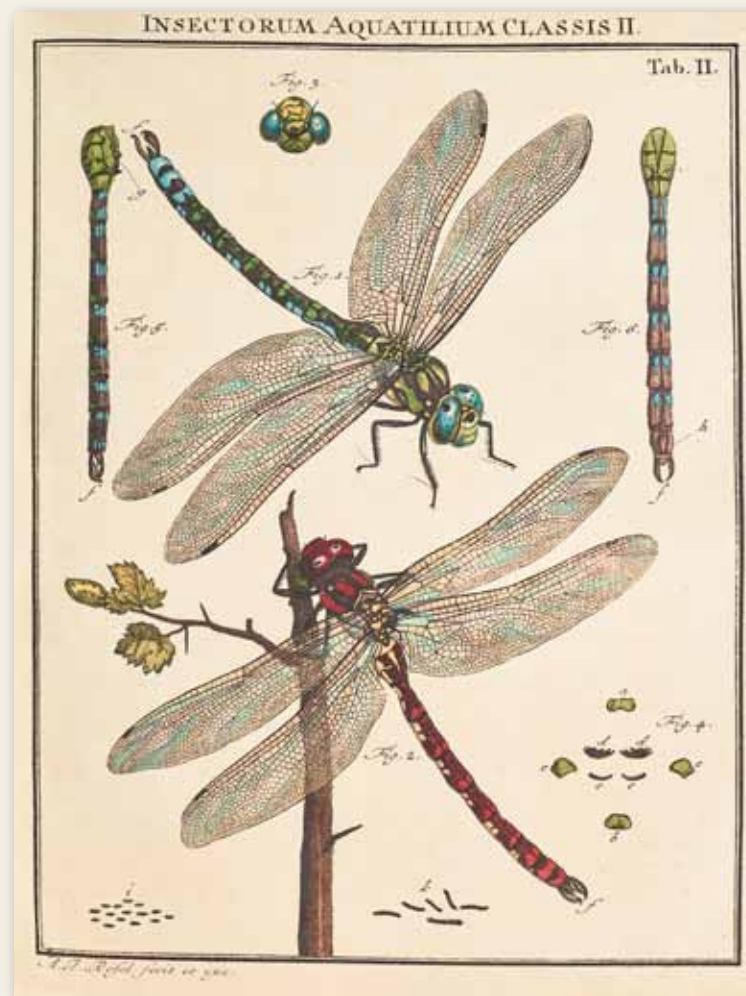
De Brabant-Collectie is een unieke verzameling over heden en verleden van Brabant. Deze bestaat uit boeken, tijdschriften, kranten, handschriften, tekeningen, prenten, kaarten en foto's. De zwaartepunten liggen op het terrein van lokale geschiedenis, kunstgeschiedenis, volks- en heemkunde, historische geografie,

genealogie, heraldiek en archeologie. Naast Brabantse drukken en cartografie is ook de Brabantse fotografie een speerpunt. De Brabant-Collectie is voortgekomen uit het in 1837 in 's-Hertogenbosch opgerichte Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant. Deze omvangrijke, historische collectie is nu eigendom van de provincie

Noord-Brabant en is vanaf 1986 bij de bibliotheek van Tilburg University in beheer gegeven. De Brabant-Collectie is voor iedereen vrij toegankelijk, zowel digitaal als op locatie in de Universiteitsbibliotheek Tilburg.

Bezoekadres: Universiteitsbibliotheek Tilburg, gebouw L, Warandelaan 2, 5037 AB Tilburg.

Voor meer informatie: www.brabantcollectie.nl

Linksboven: Afbeelding van libellen in: *De natuurlyke historie der insecten: voorzien met naar 't leven getekende en gekleurde platen* (deel IV), uit 1783. De Duitse miniaturschilder en insectenkenner A.J. Rösel von Rosenhof (1705-1759) publiceerde dit insectenboek in maandelijkse afleveringen. Rechtsboven: Aquarel van een verwelkte tulp, 1800-1810, door Gerard van Spaendonck (1746-1822). Van Spaendonck leerde het schildersvak in Antwerpen en vertrok vervolgens naar Parijs. Daar maakte hij carrière als schilder van bloemstukken. In 1793 werd hij benoemd tot Professeur d'Iconographie van de koninklijke tuinen. Hij gaf daar les in de botanische teken- en schilderkunst.

door het stimuleren van kunsten en wetenschappen. Daartoe begonnen de leden ook met het aanleggen van een verzameling, bestaande uit de meest uiteenlopende deelcollecties. Zo bracht het Genootschap in bijna anderhalve eeuw met veel zorg een omvangrijke en gevarieerde collectie bijeen. In 1925 werden de bibliotheek, het prentenkabinet en de museumcollectie gevestigd in de voormalige Sint-Jacobskerk in de Bethaniëstraat. Het nieuwe onderkomen kreeg de naam Centraal Noordbrabantsch Museum. De verzamelingen groeiden gestaag en het museum kreeg een steeds zelfstandiger karakter. Vanwege ruimtegebrek verhuisde de bibliotheek met het prentenkabinet in 1975 naar de Sint-Josephstraat. In 1985 zag het Genootschap zich om financiële redenen genoodzaakt de gehele collectie over te dragen aan de provincie Noord-Brabant. Die besloot de kunstwerken en historische objecten en een deel van de tekeningen en prenten in beheer te laten bij het inmiddels verzelfstandigde Noordbrabants Museum. De boeken, handschriften, kaarten, foto's en het overgrote deel van de prenten en tekeningen werden in 1986 overgebracht naar de universiteitsbibliotheek in Tilburg, waar dit deel van de voormalige Genootschapscollectie sindsdien onder de naam Brabant-Collectie wordt beheerd.

Natuurhistorie

Om snel aan de doelstelling – bevordering van kunsten en wetenschappen – te kunnen voldoen, schafte het Genootschap vanaf 1837 voortvarend, op grote schaal en over een breed terrein werken aan om een bibliotheek op te kunnen bouwen. Aanvankelijk collectioneerde het Genootschap erg ruim en werden zowel Nederlandstalige als internationale boeken over 'al wat bloeit en groeit' aangeschaft. Later verschoof de focus meer naar Brabantse uitgaven. Vaak ging het om kostbare en volumineuze werken waartoe iedereen toegang kreeg. Al in de prille beginjaren verzamelde het Genootschap prachtige, rijk geïllustreerde 18de- en vroeg 19de-eeuwse natuurhistorische boeken. Kleurrijke verzamelingen voor natuurstudie werden aangelegd vanwege de toenemende wetenschappelijke belangstelling voor de natuur, maar ook om mee te pronken; de uitgaven waren kunststukken op zich.

Kabinetten

Opmerkelijk in de collectie zijn de werken die helemaal passen in de 18e-eeuwse traditie van rariteitenkabinetten. Neem *Naaukeurige beschrijving van het schatryke kabinet der voornaamste seldzaamheden der natuur* (1734-1765), een vierdelige werk van de Nederlandse apotheker Albertus Seba (1665-1736). Via

zijn contacten met zeelieden en chirurgijns kon Seba in rap tempo een verzameling aanleggen van opgezette dieren, schelpen, gesteente en andere naturalia. Zijn boeken vormen een catalogus van zijn verzameling objecten. Deze prachtboeken – aangekocht in 1840 – zijn helaas niet ingekleurd, maar desalniettemin erg de moeite waard. Om ervan te kunnen genieten hoef je geen ornitholoog of entomoloog te zijn. De prachtige afbeeldingen, vaak natuurgetrouw en zorgvuldig met de hand ingekleurd, spreken nu nog steeds tot de verbeelding.

Handschriften

Het Genootschap bouwde in de periode 1837-1985 een uiteenlopende verzameling manuscripten op – met ongeveer zeshonderd handschriften en archivalische bronnen van de middeleeuwen tot heden. Het accent in de collectie ligt sterk op rechts- en cultuurgeschiedenis. Daarnaast bevat de collectie heraldische bronnen, kronieken, theologische geschriften, plaats- en reisbeschrijvingen, afschriften (kopieën) van zowel manuscripten als oorkonden én maar

De prachtige afbeeldingen, vaak natuurgetrouw spreken nu nog steeds tot de verbeelding

lieft tweeduizend brieven. Er bevinden zich juweeltjes onder de 28 laatmiddeleeuwse handschriften en enkele tientallen middeleeuwse fragmenten. Onder andere het oudste document op perkament: de fragmenten van *de Spiegel Historiael* van Jacob van Maerlant dateren uit de eerste helft van de veertiende eeuw. Uniek zijn ook enkele Brabantse handschriften. De volledige productie – van penwerk tot boekband – is gerealiseerd in Brabantse kloosters. B

Boven: In 'De rustende ezeldrijver' van Abraham van Diepenbeeck (1596-1675) staat de ezel symbool voor de domheid, terwijl de slapende man de luiheid verbeeldt.

Onder: De compositie in deze gravure naar Jheronimus Bosch gaat terug op een schildering die voorkomt op het rechterpaneel van *De tuin der lusten* van Bosch. De boom heeft een eivormige romp met een gat erin. Daar zit een gezelschap dat eet en drinkt. De toeschouwers, onder wie een schilder, vermaken zich kostelijk. De uil verwijst naar de domheid van de mens.

Tentoonstelling

Tot en met 18 februari 2018 is in Het Noordbrabants Museum in 's-Hertogenbosch de tentoonstelling 'Papieren juweeltjes' van het Provinciaal Genootschap' te zien. De 100 topstukken dateren van de middeleeuwen tot de eerste helft van de 20ste eeuw. Ze worden vanwege hun kwetsbaarheid maar zeer zelden tentoongesteld. Een unieke kans om deze juweeltjes te gaan bekijken.

Het Noordbrabants Museum, Verwersstraat 41, 5211 HT 's-Hertogenbosch. Geopend: dinsdag t/m zondag van 11.00 tot 17.00 uur. Entree: € 12 p.p. Museumkaart: gratis.